

Lapsen paras etusijalle eropalveluissa

LAPSIASIAVALTUUTETTU

LASTENSUOJELUN
KESKUSLIITTO

Väestöliitto

Lapsen paras etusijalle eropalveluissa

Sisällysluettelo

Esipuhe	4
Vanhemmuus jatkuu eron jälkeen	6
Mitä sovinnollisempi ero sitä vähemmän haittaa lapselle	6
Palveluita myös lapsille	7
Lapsen oikeudet lähtökohtana	8
Eropalveluita kehitettävä laajana kokonaisuutena	10
Ehdotus eropalveluiden kansallisten kehittämislinjausten tavoitteiksi	11
Palveluja suunnattava eron varhaiseen vaiheeseen	11
Lapsen näkökulman esiin nostaminen	12
Sovitteleva työote palveluissa ja oikeuskäsittelyssä	12
Tehokkaampia keinoja puuttua pitkittyneisiin huoltoriitoihin	13
Palveluista, niiden hyödyistä sekä eron riskeistä tiedotettava tehokkaasti	13
Palveluja myös parisuhteen tukemiseen sekä perhevalmennusta	14
Täytäntöönpanosovittelua kehitettävä	14
Pitempiaikainen ja yksilöllinen tuki tarvittaessa	14
Alueellisesti kattavat tasalaatuiset palvelut	15
Varhaisen tuen rahoitus turvattava valtion budjetissa	15
Kehittämis- ja tutkimustyöhön panostettava	15

Lapsen paras etusijalle eropalveluissa
Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2010:4

Julkaisija
Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Graafinen suunnittelu
Workshop Päivi Oy

Kuvat
Heikki Päiviä,
iStockphoto, Pixmac

Paino
Jyväskylän yliopistopaino
Jyväskylä 11/2010

ISSN 1798-3991 (painettu)
ISSN 1798-4009 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-3065-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-3066-7 (PDF)

PDF julkaistu verkossa 11/2010 (4.11.2010)

Esipuhe

Lapsiasiavaltuutettu, Lastensuojelun Keskusliitto ja Väestöliitto haluavat nostaa lapsen aseman ja riskit erossa kokonaisvaltaiseen tarkasteluun. Perheiden hyvinvointia voidaan tukea monella tavalla ja on tärkeää, että erilaisia palveluja parisuhteen kestävyuden tukemiseksi on tarjolla. Tällä aloitteella halutaan kuitenkin kiinnittää huomio siihen, että myös ero hoidetaan lapsen edun mukaisella tavalla.

Eropalveluiden kehittämisaloitteella haluamme vaikuttaa seuraavien eduskuntavaalien jälkeen muodostettavan hallituksen ohjelmaan. Sosiaali- ja terveysministeriön sekä oikeusministeriön tulee yhteistyössä ottaa perheiden ja lasten suojeleminen ja tukeminen erotilanteissa sekä pitkittyneissä huoltoriidoissa yhdeksi painopistealueeksi.

Lapset eivät pidä vanhempien riitelystä mutta eivät he pidä vanhempien eroistakaan. Ero voi olla ratkaisu aikuisen ongelmiin mutta vain harvoin lapsen. Lasten mielipiteet eivät pysty vanhempien eroja estämään mutta eron kynnyksellä vanhempien on tarpeen pysähtyä miettimään, miten he voisivat toimia niin, että erosta olisi lapselle mahdollisimman vähän haittaa.

Lapsi kasvaa ihmissuhteiden kannattelemana. Arviolta 30 000 lasta kohtaa vuosittain Suomessa vanhempiensa parisuhteen päättymisen ja erilleen muuton. Eron jälkeenkin vanhemmuuden pitää jatkua. Lapsen on tärkeää löytää eron jälkeen paikkansa molempien vanhempien kodeissa ja aikanaan mahdollisesti syntyvissä uusperheissä. Kaikilla eroavilla vanhemmilla tulee olla mahdollisuus saada tukea ja neuvontaa niin, että he voivat jatkaa vanhempina ja toimia lapsen parhaaksi.

Lapsiasiavaltuutettu, Lastensuojelun Keskusliitto ja Väestöliitto haluavat nostaa lapsen aseman ja riskit erossa kokonaisvaltaiseen tarkasteluun. Perheiden hyvinvointia voidaan tukea monella tavalla ja on tärkeää, että erilaisia palveluja parisuhteen kestävyuden tukemiseksi on tarjolla. Tällä aloitteella halutaan kuitenkin kiinnittää huomio siihen, että myös ero hoidetaan lapsen edun mukaisella tavalla.

Eropalveluiden kehittämisaloitteella haluamme vaikuttaa seuraavien eduskuntavaalien jälkeen muodostettavan hallituksen ohjelmaan. Sosiaali- ja terveysministeriön sekä oikeusministeriön tulee yhteistyössä ottaa perheiden ja lasten suojeleminen ja tukeminen erotilanteissa sekä pitkittyneissä huoltoriidoissa yhdeksi painopistealueeksi.

Ehdotamme, että ministeriöt laatisivat eropalveluiden kansalliset kehittämislinjaukset tässä aloitteessa esitettyjen periaatteiden pohjalta. Kehittämistyössä tarvitaan toki ministeriöiden lisäksi laajaa toimijoiden verkostoa eli kuntia, seurakuntia sekä järjestöjä.

Ehdotamme, että ministeriöt laatisivat eropalveluiden kansalliset kehittämislinjaukset tässä aloitteessa esitettyjen periaatteiden pohjalta. Kehittämistyössä tarvitaan toki ministeriöiden lisäksi laajaa toimijoiden verkostoa eli kuntia, seurakuntia sekä järjestöjä.

Nykyisellään erotilanteen palveluiden kokonaisuus on liian hajanainen ja alueellisesti epätasainen. Palvelut painottuvat korjaavaan toimintaan, vaikka tuloksellisempaa ja taloudellisestikin kannattavampaa olisi keskittyminen varhaiseen tukemiseen ja huoltoriitojen ennaltaehkäisyyn. Palveluihin tarvitaan lapsen näkökulman esille nostamista sekä sovittelevaa työtettä. Sosiaali- ja oikeustoimen ammattilaisten on tärkeä kyetä hyvään vuoropuheluun ja toimia samansuuntaisesti. Pitkittyneet, vaikeat huoltoriidat tarvitsevat oman palvelumuotonsa, jossa myös lastensuojelun näkökulma on tarpeellinen.

Olemme laatineet aloitteen pitäen mielessä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteet. YK-sopimus korostaa lapsen edun ensisijaisuutta, lasten yhdenvertaista kohtelua sekä oikeutta

osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi silloin kun aikuiset päättävät heitä koskevista asioista. Sopimus korostaa myös vanhempien yhteistä ja ensisijaista kasvatusvastuuta. Kuntien ja valtion velvollisuutena on palveluin tukea vanhempia heidän tehtävässään – myös erossa ja sen jälkeen.

Aloitteen valmistelusta ovat vastanneet ylitarkastaja *Anne Hujala* lapsiasiavaltuutetun toimistosta, Pääkaupunkiseudun Neuvokeskuksen johtaja *Heikki Koiso-Kanttila* Lastensuojelun Keskusliitosta sekä perhetoimintojen johtaja *Heli Vaaranen* Väestöliitosta. Jos haluat osallistua keskusteluun, voit ottaa heihin yhteyttä.

Aloitteesta on käyty valmisteluvaiheessa keskustelua alan kansalaisjärjestöjen, tutkijoiden ja kuntapalveluiden asiantuntijoiden kanssa. Kiitämme kaikkia hyvistä kommentteista! ●

Helsingissä 10. marraskuuta 2010

Maria Kaisa Aula
Maria Kaisa Aula
lapsiasiavaltuutettu

Helena Hiila
Helena Hiila
toimitusjohtaja
Väestöliitto

Seppo Sauro
Seppo Sauro
toiminnanjohtaja
Lastensuojelun Keskusliitto

Vanhemmuus jatkuu eron jälkeen

Ero on aina kriisi perheen ja lasten kannalta. Vanhempien ero voi olla lapsen kannalta pelottava, surullinen, hämmentävä, raivostuttava tai joskus myös helpottava kokemus.

Lapsi joutuu aikuisen lailla käymään läpi monenlaisia tunteita. Lapsi voi surra toisen vanhemman poismuuttoa ja saattaa pelätä tämän häviävän kokonaan elämästään. Samalla lapsi pelkää, mitä hänelle itselleen tapahtuu. Lähtekö toinenkin vanhempi, ja kuka hänestä silloin huolehtii? Lapsi voi tuntea kiukkua ja raivoa sitä vanhempaa kohtaan, joka lähti pois kotoa ja jätti hänet, tai sitä vanhempaa kohtaan, jonka lapsi kokee syylliseksi eroon.

Lapsi voi tuntea myös suurta avuttomuutta, kun ei voi vaikuttaa vanhempiensa eropäätökseen. Seuranta-tutkimuksissa on todettu lapsen kantavan syyllisyyttä vanhempiensa riidoista. Eroissa nuoret saattavat kokea, että heitä vaaditaan itsenäistymään liian varhain.

Perhesuhteiden entistä suurempi epävakaas ja lapselle tärkeiden pitkien ja läheisten ihmissuhteiden häiriöalttius on eräs aikamme suuria lapsiväestöä koskettavia uhkatekijöitä. Pikkulapsiperhevaihetta elävien pariskuntien erojen lisääntyminen on uusi ja huolestuttava ilmiö.

Arviolta 30 000 lasta kohtaa vuosittain Suomessa vanhempiensa parisuhteen päättymisen ja erilleen muuton. Eroissa mukana olevien lasten kokonaismäärästä ei ole tarkkaa tietoa. Erosta huolimatta lapselle on tarjottava mahdollisimman eheä ja turvallinen perhesuhteiden piiri. Lapsen merkityksellisten ihmissuhteiden tulisi säilyä erosta huolimatta.

On tärkeää, että vanhemmat ymmärtävät toistensa merkityksen vanhempina ja kykenevät sovinnolliseen yhteistyöhön keskenään. Tämä vaikuttaa oleellisesti siihen, että lapsi säilyttää molemmat vanhemmat arkipäivän elämässään myös vanhempien parisuhteen päättymisen ja erilleen muuton jälkeen. Molempien vanhempien mukanaolo lapsen elämäs-

[Arviolta 30 000 lasta kohtaa vuosittain Suomessa vanhempiensa parisuhteen päättymisen ja erilleen muuton.](#)

sä parantaa tutkimuksen mukaan myös lapsen taloudellista hyvinvointia.

Vuodesta 1984 voimassa ollut laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta edellyttää parisuhdettaan purkavia avio- ja avopuolisoita luomaan uudenlaisen suhteen toisiinsa vanhemmuuden tasolla. Tämä edellyttää vastuullista vanhemmuutta. Vanhempien tulisi ymmärtää ja kyetä työstämään eroaan pystyäkseen tekemään yhteistyötä keskenään ja tukemaan lasta muuttuvassa perhetilanteessa. Eron herättämien tunteiden läpikäymisen ajatellaan helpottavan myös vanhempien omaa eroon sopeutumista ja eron jälkeisen elämän aloittamista.

Mitä sovinnollisempi ero sitä vähemmän haittaa lapselle

Ero laukaisee kriisin, jota yleensä työstetään pitkään ja jonka vaikutus ulottuu yksittäisen perheen ulkopuolelle laajasti perheen sukulais- ja ystävyys-suhteiden verkostoon. Eron alkuvaiheessa vanhemmat elävät kriisinsä keskellä, tosin mukana on toisinaan helpotusta, kun saadaan ratkaisu vaikeaan tilanteeseen. Tässä vaiheessa useimmat perheet hyötyisivät ulkopuolisesta ammattiavusta ja vertaistuesta. Myös isovanhemmille ja muille läheisille olisi hyvä suunnata tukea ja tietoa. Eron aiheuttamaa tuentarvetta ei aina edes oivalleta, eikä apua useinkaan ole tarjolla siinä muodossa ja silloin, kun siitä olisi eniten hyötyä.

Lapset suhtautuvat vanhempiensa eroon yksilöllisesti eri tavoin. Tähän vaikuttaa paljon se, minkälainen perheen tilanne on ollut ennen eroa. Onko perheen elämä ja tunneympäristö ollut lapsen kannalta harmoninen ja kasvua tukeva, vai onko kotona riideltä paljon tai onko siellä ollut esimerkiksi liiallista alkoholinkäyttöä tai muita lapsen elämää kuormittavia asioita. Lapsen reaktioihin vaikuttavat myös lapsen ikä, yksilölliset tekijät ja se, millainen suhde lapsella on kumpaankin vanhempaansa. Myös laajemmalla perhe- ja sukulaissuhteiden piirillä on merkitystä.

Lapsen tueksi eron hetkellä asettuvat isovanhemmat, kummit, tädit ja sedät, jotka eivät tempaudu eroavien puolisoitten mahdollisesti repiviinkin konflikteihin ja valitse puoliaan, vaan vaalivat yhteyttä lapseen, voivat olla huomattava tuki kriisissä.

Lapsuudessa koetun vanhempien eron on todettu vaikuttavan kielteisesti lapsen itsetuntoon ja mm. koulumenestykseen, lisäävän nuoruusiän masennusta sekä aiheuttavan vaikeuksia varhaisen aikuisvaiheen parisuhteissa. Eron kielteiset vaikutukset näyttäisivät kuitenkin olevan selvässä yhteydessä siihen, miten vanhemmat kykenevät eron jälkeen sopimaan keskinäisesti riitansa ja kantamaan yhdessä ja erikseen vastuuta vanhemmuudestaan. Eroamisen tavalla on näin ollen suurempi vaikutus kuin itse erolla siihen, miten lapsi eron kokee ja miten se häneen vaikuttaa.

Eropalveluiden riittämättömyys merkitsee lapsiväestölle huomattavaa kehityksellistä ja mielenterveydellistä riskiä. Nykyisessä tilanteessa jäävät lasten eron jälkeiset lähisuhteet ja elinolot ratkaisevasti riippumaan vanhempien henkilökohtaisista edellytyksistä järjestää elämänsä ja keskinäissuhteensa eron jälkeen.

Suurin osa eroista hoituu aikuisten kesken sopien niin, että lasta vahingoittavilta riidoilta vältytään. Silti eroon liittyy aina riski, että osa lapsen kasvun ja hyvinvoinnin kannalta tärkeitä vanhemmuuteen liittyviä resursseja häviää lapsen elämästä hetkelisesti tai pysyvästi. Tavoitteena tulee olla molempien vanhempien vanhemmuuden jatkuminen ja vanhempien välinen sovinnollinen yhteistoiminta lapsen asioissa. Tätä tulee palveluin tukea.

Tutkimusten mukaan uusperheiden vaikeudet ja erot ovat yhteydessä aikaisempiin keskeneräisiin ja hoitamattomiin eroihin. Tukemalla eroavia puolisoita erovaiheessa ehkäistään ongelmien siirtyminen niin aikuisten uusiin liittoihin kuin myös aikanaan lasten parisuhteisiin.

Palveluita myös lapsille

Vanhempiä erokriisissä ja yhteisen vanhemmuuden kysymyksissä tukevien palvelujen ohella tarvitaan myös suoraan lapsille tarkoitettuja tukipalveluja. Eron alkuvaiheessa vanhemmat elävät oman kriisinsä keskellä eivätkä näe kovin hyvin lapsen etua vaikka haluaisivatkin. Lapsi puolestaan kokee vanhempansa heikkoina eikä voi tuoda esiin omia reaktioitaan. Näin lapsen oma erokriisi pitkittyy, kunnes vanhemmat ovat kyllin vahvoja ottamaan vastaan lapsen tunteet. Perheen ja suvun asettumista lapsen tueksi on syytä kannustaa. Tiiviit suhteet isovanhempiin ja sukulaisiin viestittävät lapselle jatkuvuutta tilanteessa, jossa lapsen elämän keskeisin rakenne purkautuu. Paitsi vanhemmat myös muut lapsen elämässä merkitykselliset ihmiset voivat olla osaltaan kantamassa vastuuta lapsesta. Helposti lähipiirissä asetetaan jomman kumman vanhemman puolelle – lasten kannalta on kuitenkin tärkeä, ettei edistetä vanhempien välistä riitelyä vaan rohkaistaan eron osapuolia tarkastelemaan riitaa synnyttäviä ja ratkaistavia asioita lapsen näkökulmasta. Lapselle tulisi turvata oikeus hänelle tärkeiden ja turvallisten sukulaissuhteiden säilymiseen. ●

Lapsen oikeudet lähtökohtana

Suomen valtio on sitoutunut vuonna 1991 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen, joka on lainsäätövoimassa. Sopimus antaa peruseriaatteet myös vanhempien erolanteiden palveluiden kehittämiseen lapsen edun näkökulmasta.

Sopimus korostaa molempien vanhempien ensisijaista ja yhteistä vastuuta lapsen hyvinvoinnista. Julkisen vallan tulee tukea vanhempia heidän tehtävässään.

Lapsella on oikeus säilyttää sukulaissuhteensa sekä saada näkemyksensä aikuisten tietoon silloin, kun tehdään lasta koskevia päätöksiä.

Eropalveluita sääntelevän lainsäädännön tulee olla lapsen oikeuksien sopimuksen mukaista. Tärkeitä lakeja ovat tältä kannalta esimerkiksi laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä lastensuojelulaki.

Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää eropalveluissa

1 Lapsen edun ensisijaisuutta

Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskettavat lapsia on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen oikeuksien sopimus Art: 3:1

2 Lapsen oikeutta osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi

Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Lapsen oikeuksien sopimus, Art 12

3 Lasten yhdenvertaista kohtelua

Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiensa tai muun laillisen huoltajansa rotuun ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.

Lapsen oikeuksien sopimus Art 2:1

4 Lapsen oikeutta ylläpitää sukulaissuhteensa

Sopimusvaltiot kunnioittavat lapsen oikeutta säilyttää sukulaissuhteensa niin kuin lain säädännössä niistä määrätään ilman, että niihin puututaan laittomasti.

Lapsen oikeuksien sopimus, Art 8:1

5 Lapsen oikeutta pitää yhteyttä molempiin vanhempiinsa

Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista.

Lapsen oikeuksien sopimus, Art 9:3

6 Molempien vanhempien yhteistä ja ensisijaista vastuuta lapsesta sekä julkisen vallan velvollisuutta tukea vanhempia

Sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa.

Tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtävänsä sekä huolehtivat lastensuojelulaitosten ja -palvelujen kehittämisestä.

Lapsen oikeuksien sopimus, Art 18

Eropalveluita kehitettävä kokonaisuutena

Esitämme, että sosiaali- ja terveysministeriö ja oikeusministeriö ottaisivat perheiden ja lasten auttamisen erotilanteessa sekä huoltoriidoissa kokonaisvaltaiseen tarkasteluun ja viranomaistoiminnan kehittämisen näissä asioissa yhdeksi painopistealueeksi.

Tavoitteena tulee olla lapsen edun parempi toteutuminen, lapselle erosta aiheutuvien haittojen minimoiminen sekä pitkien riitakierteiden ehkäiseminen ja katkaiseminen. Näin tuetaan myös lasten parempaa kuulemistä ja osallisuutta yhteiskunnassa.

Tavoitteena tulee olla laadukkaiden ja lapsen kasvua ja hyvinvointia tukevien palvelujen tasavertainen saanti maan eri osissa.

1 Kokonaiskuvan saamiseksi eropalvelujen järjestämisestä sosiaali- ja terveysministeriön tulee pikaisesti tehdä selvitys siitä, miten lapsiperheille erotilanteessa tarjolla olevat lakisääteiset ja seurakuntien sekä järjestöjen tuottamat palvelut on eri puolilla Suomea järjestetty ja resursoitu ja missä määrin eroavat lapsiperheet käyttävät niitä.

2 Sosiaali- ja terveysministeriön tulee yhteistyössä oikeusministeriön kanssa valmistella kansalliset linjaukset lapsiperheiden eropalvelujen kehittämiseksi. Linjauksissa tulee ottaa huomioon niin kunnallisten palvelujen ja tuomioistuinten toiminnan kehittäminen kuin kirkon, järjestöjen ja vertaistuen kehittäminenkin. Tässä yhteydessä tulee myös selvittää mahdolliset lainsäädännön muutostarpeet.

3 Linjausten pohjalta viranomaistoiminnalle tulee luoda yhteneväiset laatustandardit. Viranomaistoiminnalla tarkoitamme erityisesti tässä sopimuspalvelua sekä oikeudelle annettavia lausuntoja.

Lakisääteiset eropalvelut, joita kunnan tulee järjestää

- sopimuspalvelu
- oikeuden pyytämien olosuhdeselvitysten laatiminen
- perheasioiden sovittelu
- lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosovittelu
- perheneuvolan palvelut

Järjestöjen ja kirkon tuottamat palvelut

- perheneuvonta
- parisuhteen ja vanhemmuuden tuki
- eroneuvonta

Valvottuja tapaamisia järjestävät niin kunnat kuin järjestötkin.

Ehdotus eropalveluiden kansallisten kehittämislinausten tavoitteiksi

Terminologia ohjaa ajattelua. Käytämme lainsäädännön käsitteitä. Kaikkea lainsäädäntöä, myös lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tulisi tarkastella tästä näkökulmasta.

Onko esimerkiksi tapaamisoikeus enää kuvaava sana sille, mitä tavoitellaan – eikö lapsella tulisi olla oikeus molempien vanhempien vanhemmuuteen ja läsnäoloon elämässään. Tulisi päästä lapsen oikeuksia ja molempia vanhempia kunnioittavaan käsitteistöön.

Palveluja suunnattava eron varhaiseen vaiheeseen

Eroauttamisen yksi keskeinen painopiste tulee olla eron varhaisen vaiheen auttamisessa: eroa harkitseville ja juuri eroamassa oleville. Palveluja tulee järjestää normaalisuuden periaatteen pohjalta, kaikki erotilanteessa olevat perheet hyötyvät ulkopuolisesta tuesta ja avusta. Palvelujen kehittämisessä tulee lapsen tarpeiden ja näkemysten selvittämistä sekä vanhempien tasapuolista kohtelua ja osallisuutta vahvistaa.

Eroauttamisen palveluja tulee kehittää siten, että eroa harkitseville ja erovaiheessa oleville vanhemmille on tarjolla riittävästi oikea-aikaisia palveluja – niin yksilöauttamista kuin ryhmämuotoista tukeakin esimerkiksi vertaistuen muodossa.

Erovaiheessa vanhemmat tekevät keskinäisen sopimuksen lapsen huollosta, asumisesta, tapaamisoikeudesta ja elatuksesta. Tässä vaiheessa asiantuntija-avun on tähdätävä lapsen näkökulman esilletuomiseen, lapselle tärkeiden vanhemmuussuhteiden suojelemiseen, vanhemmuuden vahvistamiseen ja sovinnollisuuteen sekä toimivaan eron jälkeiseen yhteistyövanhemmuuteen auttamiseen. Vanhempien ja lasten erityistarpeiden tunnistaminen ja heidän ohjaaminen tarvittaessa muihin erokriisistä selviämistä ja yhteistyövanhemmuutta edistäviin palveluihin on tämän vaiheen työskentelyssä tärkeää.

Lasten ja vanhempien vertaisryhmät ja perheasioiden sovittelu sopivat varhaiseen vaiheeseen. Ihmiset näyttävät hyötyvän erotilanteesta sekä tiedollisesta että psykososiaalisesta tuesta. Vertaistuen käyttö ammatillisen työotteen rinnalla kokemusten mukaan vähentää vanhempien eroahdistusta, edistää vanhempien omaa vastuunottoa sekä motivoi heitä kokeilemaan ja omaksumaan suomalaisessa erokulttuurissa uudenlaisia, lapsen edun mukaisia toimintatapoja erotilanteessa.

Lapsille ja nuorille tulisi olla tarjolla myös matalan kynnyksen palveluja ja helposti lähestyttävää tietoa vanhempien erosta. Lapsille palveluja järjestävissä paikoissa – päiväkodeissa, kouluissa ym. – tulee olla valmiutta käsitellä vanhempien eroa ja siihen liittyviä tuntemuksia. Tästä järjestetään valtakunnallista koulutusta.●

Lapsen näkökulman esiin nostaminen

● Suomessa on käytäntö, että lapsen huollosta ja tapausoikeudesta, kuten myös elatuksesta, vanhempien kesken tehtävät sopimukset vahvistaa sosiaaliviranomainen, joka myös arvioi lapsen edun toteutumisen vanhempien välisessä sopimuksessa. Lastenvalvojat ohjaavat ja neuvovat vanhempia sopimukseen pääsemisessä ja tarvittaessa myös ohjaavat vanhempia ja lapsia muiden palvelujen piiriin. Toimintakäytännöt vaihtelevat: joillakin paikkakunnilla lastenvalvoja tapaa lapset aina, joillakin vain tarvittaessa.

Monet lastenvalvojat kokevat, ettei heillä työvoiman vähäisyydestä johtuen ole riittävästi aikaa vanhempien kanssa työskentelyyn hyvien ja toimivien sopimusten aikaansaamiseksi. Tulisikin pohtia lastenvalvojan toimenkuvan kehittämistä enemmän palveluohjaukselliseen suuntaan, jolloin tavoitteena olisi ensi sijassa perheiden yksilöllisten tilanteiden ja tarpeiden tunnistaminen sekä yhteistyömahdollisuuksien vahvistaminen ja yhteistoiminnan esteiden poistaminen ohjaamalla ja rohkaisemalla vanhempia ja lapsia käyttämään kunnassa tarjolla olevia palveluja. Näin varmistettaisiin, ettei lastenvalvojan työ missään enää olisi pelkästään kirjallisten sopimusten tuottamista.

Sovitteleva työote palveluissa ja oikeuskäsittelyssä

● Eroavien vanhempien kanssa työskennellessä ensisijaisena tavoitteena tulee olla vanhemmuuden vahvistaminen ja vanhempien sovinnollinen yhteistyö sekä sitä tukeva vanhempien välinen sopimus. Lapsen edun mukaista on, että vanhemmat pystyvät sopimaan vastuullisesta ja yhteistoiminnallisesta vanhemmuudesta ja lapsen hyvinvointia tukevasta arjen toimintakäytännöistä.

Sovitteleva työote tulisi olla niin sosiaaliviranomaisilla kuin oikeudessakin. Myös asianajajat kohtaavat eroavia asiakkaita, joten myös asianajajien työskentely sovinnon saamiseksi on useimmiten lapsen etua edistävä tekijä.

On syytä muistaa, että kunnan sosiaalitoimi on keskeinen toimija eroperheiden tukemisessa ja kunnan palveluilla ja toimintakäytännöillä on huomattava merkitys siinä, miten eroperheiden ja -vanhempien keskinäiset suhteet kehit-

Työn kehittäminen lapsilähtöisempään suuntaan edellyttää kelpoisuusehtojen täsmentämistä. Kaikilta eroauttamistyötä tekeville tulee edellyttää tutkintoa, johon sisältyy opintoja lapsen kasvusta ja kehityksestä.

Lapsen osallisuuden vahvistamiseksi ja lapsen näkemysten esiintuomisen turvaamiseksi lapselle tulee voida määrätä edunvalvoja, jolla on erityisasiantuntemusta lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvistä asioista, aina silloin kun huolto- ja tapaamisoikeusasia on menossa erityisen riittävänä asiana oikeuteen, esimerkiksi havaittaessa, että vanhempien riitely on erityisen vahingollista lapsen kehitykselle. Tällöin edunvalvoja käyttäisi lapsen puhevaltaa ja toisi lapsen näkökulmaa esille oikeudenkäynnissä.

Eroavat perheet tekevät edelleen Suomessa monet tärkeät eron jälkeiset ratkaisunsa, esimerkiksi asumispäätökset, liian aikuiskeskeisesti. Sekä eroperheen palveluissa että ammattihenkilöstön koulutuksessa tulee vahvistaa lapsen näkökulman huomioimista. Näin vanhempia voidaan ohjata ja tukea lapsen hyvinvointia ja vanhempi-suhteita turvaaviin sopimus- ja yhteistyökäytäntöihin ja lisätä työntekijöiden valmiuksia kohdata lasta. Tavoitteena tulee myös olla, että lapsia tavataan ja kuullaan nykyistä enemmän. ●

tyvät. Asiakaslähtöisyys, riittävän varhainen tukeminen, monipuoliset tukipalvelut perheiden yksilöllisiin tarpeisiin, sovitteleva työote ja vanhempien tasapuolinen kohtelemisen ennaltaehkäisee parhaiten vanhempien välistä vastakainasettelua ja kilpailua.

Avioliittolain mukainen perheasioiden sovittelu on lakisäätöinen kunnan järjestettävä palvelu. Selvityksen (Mahkonen 2008) mukaan palvelua käyttää vain noin joka kymmenes perhe, vaikka useimmat eroperheet hyötyisivät siitä. Palvelua ei ole tarjolla kaikissa kunnissa. Selvityksen mukaan kunnat ja käräjäoikeudet eivät kattavasti ja riittävästi tiedota sovittelusta, mistä johtuu, ettei palvelua osata kysyä. Asiantuntijoiden mukaan perheasioiden sovittelu on kuitenkin erittäin toimiva ja myös kansainvälisesti arvostettu palvelu, jonka saatavuus tulisi turvata valtakunnallisesti ohjeistamalla ja valvomalla kuntia sekä kehittämällä sovittelutyötä tekeville pysyvä koulutusjärjestelmä. Myös sovittelijoiden kelpoisuusvaatimuksia tulisi tarkentaa edellyttämällä heiltä riittävää perehtyneisyyttä lapsen oikeuksiin sekä kasvuun ja kehitykseen. ●

Tehokkaampia keinoja puuttua pitkittyneisiin huoltoriitoihin

● Oikeusministeriön työryhmä on ehdottanut kaksivuotista kokeilua, jossa lapsen kehityksen asiantuntijaa käytettäisiin tuomioistuinsovittelussa. Asiantuntijan keskeinen tehtävä tässä sovittelussa olisi auttaa vanhempia näkemään lapsen etu. Tuomari vastaa tuomioistuimessa tapahtuvasta sovitteluprosessista ja siitä, että sovinto on lapsen edun mukainen.

Kokeilujen tulosten ja tutkimustulosten perusteella tulisikin pohtia, olisiko kaikille eroaville vanhemmille hyödyllistä asiantuntijan kanssa keskustelu, jossa käytäisiin läpi muun muassa erotilannetta lapsen kannalta. Samalla tulisi pohtia, voitaisiinko sovitteluun tai vaihtoehtona esimerkiksi ammattillisesti ohjattuun vertaistukiryhmään osallistuminen asettaa ehdoksi sille, että lapsen huolto- ja tapaamisasia voidaan viedä oikeuden ratkaistavaksi ("välttämätön neuvonpito" tai "ratkaisua hakeva neuvonpito").

Palveluista, niiden hyödyistä sekä eron riskeistä tiedotettava tehokkaasti

● Erokriisissä olevan henkilön voi olla vaikea motivoitua hakemaan apua, jos palveluista ja niiden hyödyistä ei tiedoteta, palveluja ei ole riittävästi tarjolla tai palvelut eivät vastaa asiakkaan tarpeita. Pienissä kunnissa ei välttämättä ole resursseja järjestää laadukkaita ja monipuolisia palveluja, ja isojen kuntien ongelmana on, ettei tieto palveluista kulje asiakkaalle eivätkä edes samalla auttamisen saralla työskentelevät huomaa kertoa toistensa palveluista asiakkaille.

Tavoitteena tulee olla, että jokaisen palvelua tarvitsevan olisi helppo löytää tieto, mistä erilaisiin perheiden ja vanhemmuuden pulmiin ja kriiseihin voi saada apua ja tietoa tarjolla olevista palvelumahdollisuuksista. Kuntien, järjestöjen ja seurakuntien palvelut tulisi mieltää osaksi palvelujen kokonaisuutta, joista tiedotetaan yhteisesti.

Palveluista tulisi tiedottaa tehokkaasti eri kanavia käyttäen ja palveluohjaus erilaisen avun ja tuen piiriin tulisi olla tehokasta. Palvelujen tulee olla helposti lähestyttäviä, houkuttelevia ja asiakasta arvostavia sekä eroavien elämänhal-

Huoltoriitakierteiden katkaisemiseen tarvitaan myös oikeudellisia keinoja. Lapsen tilanteen rauhoittamiseksi vanhempien vuosia jatkuvaa oikeusprosessia ja toistuvien oikeuskäsittelyiden määrää tulisi voida rajoittaa, silloin kun oikeuskäsittelyt eivät enää ole lapsen edun mukaisia. Tämä edellyttäisi lainsäädännön muutosta. Samalla tulisi huolehtia siitä, että vanhempien käytettävissä on riittävän monipuolinen ja laadukas palvelujärjestelmä, joka tukee riitakierteen katkaisua ja sovinnollisten, toimivien lastenhuoltoratkaisujen syntymistä ja vakiintumista.

Suuri osa huoltoriitaoikeudenkäynneistä kustannetaan käytännössä valtion varoin. Asia on herättänyt viime aikoina keskustelua. On esitetty julkisestikin kysymys, onko taroituksenmukaista, että samat asianosaiset oikeusapuasiaina ja julkisin varoin riitelevät samoista asioista toistuvasti.

Käräjäoikeuksien tulisi keskittää huolto- ja tapaamis-oikeusasiat tietyille tuomareille, jolloin asiantuntemus kehittyy. Oikeusministeriön tulee myös kerätä ja ylläpitää "tietopankkia" lapsioikeuteen liittyvistä asioista. ●

lintaa ja vastuunottoa tukevia. Käräjäoikeuksia tulisi ohjeistaa jakamaan eroa hakeville aktiivisesti tietoa myös muista eroperheen palveluista kuin perheasioiden sovittelusta, josta tiedottamiseen laki ne nyt velvoittaa.

Kirjallista materiaalia tulee olla saatavilla helposti ja riittävästi myös nettiversioina kotimaisten kielten lisäksi myös englanniksi ja venäjäksi palvelemaan monikulttuurisia parisuhteita. Nettisivujen ja muun materiaalin sisältöjen tulisi olla sellaista, että vanhemmat haastettaisiin ajattelemaan avioeroa myös lapsen kannalta ja ottamaan huomioon lapsen ikävaiheen erityistarpeet.

On tärkeää korostaa, että vanhempien erolla on kauaskantoisia seurauksia lasten elämään varsinaisen kriisivaiheen jälkeenkin. Vanhempien mahdolliset uudet liitot, niiden seurauksena syntyvät uudet perhekoonpanot ja elämäntilanteiden muutoksiin usein liittyvät asuinpaikan ja koulujen vaihdokset edellyttävät lapsen vanhemmilta pitkäkestoista sitoutumista yhteistoimintaan ja lapsen hyvään joskus hyvinkin vaativissa olosuhteissa.

Vanhempien yhteistoimintaa tarvitaan läpi lapsuuden ja nuoruuden eikä yhteinen vanhemmuus pääty edes lapsen aikuistumiseen. Kyse ei siis ole vain ohimenevästä erokriisistä selviytymisestä. ●

Palveluja myös parisuhteen tukemiseen sekä perhevalmennusta

On tärkeää, että erilaisiin parisuhteen pulmiin ja kriiseihin annettavat palvelut ja vanhemmuuden tukeminen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen parantamiseen tähtäävät palvelut, kuten myös yksilö- ja pariterapiapalvelut olisivat luontevasti tarjolla vanhemmille valtakunnallisesti kattavasti. Usein vasta ero on tarjonnut yhteiskunnalle mahdollisuuden tulla tukemaan vanhemmuutta.

Lapsiperheiden arjen sujuvuuden turvaaminen ja vanhempien tukeminen on tärkeää myös ajatellen perheiden ristiriitatilanteiden ennaltaehkäisyä. Tässä mielessä toimivat peruspalvelut, jotka tukevat vanhemmuutta, sekä perheiden

Täytäntöönpanosovittelua kehitettävä

Vaikeissa huoltoriidoissa vanhempien väliset kiistat lapsen tapaamisista ja niiden täytäntöönpanosta ovat yleisiä. Silloin kun lapsen tapaamiset eivät onnistu vanhempien keskinäisen sopimuksen tai oikeuden päätöksen mukaisesti, tilanteeseen voidaan hakea päätöksen täytäntöönpanoa. Ennen käräjäoikeuden päätöstä, kunnan tulee järjestää osapuolille täytäntöönpanosovittelua. Sovittelun avulla pyritään saamaan asianosaiset noudattamaan vapaaehtoisesti sopimusta tai päätöstä. Täytäntöönpanosovittelua hoitavat kunnan käräjäoikeudelle ilmoittamat henkilöt. Täytäntöönpanosovittelun onnistuminen on ratkaisevan tärkeää vaikeissa tilanteissa. Sovittelua

Pitempiaikainen, monimuotoinen tuki tarvittaessa

Etenkin pitkittyneissä huoltoriidoissa saattaa ilmetä, että vanhemmilla on psykososiaalisia ongelmia, jotka edellyttävät ammatillista selvittämistä ja tukea. Tällöin vanhempia ja lapsia tulee ohjata tarvittavien palvelujen piiriin. Pitkittyneiden huoltoriitojen perheet saattavat olla jo lastensuojelun asiakkaita. Tällöin tarvitaan usein yhteistyötä eropalveluissa työskentelevien ja muissa palveluissa työskentelevien kesken.

taloudellinen tukeminen ovat merkittäviä asioita. Lisäämällä lasten ja perheiden parissa toimivien työntekijöiden ymmärrystä lapsiperheen erosta voidaan helpottaa eroperheen arjen sujumista. Isän roolin vahvistaminen eri tavoin tukee myös vanhemmuutta eron jälkeen.

Parisuhdetiedon ja parisuhdetaitojen tuomista toisen asenteen opintoihin on syytä edistää. Järjestöt levittävät parisuhdetietoa, parisuhdetaitojen ohjausta ja ohjattua vertaistukea pareille, mutta palvelujen laajentamista olisi mietittävä. Järjestöjen ennaltaehkäisevässä parisuhdeneuvonnassa asiantuntijat vastaavat kysymyksiin puhelimitse.

Pariterapeuttien nettivastaanotoilla ohjataan ja tuetaan nuoria aikuisia perheellistymisen kynnyksellä. Ennaltaehkäiseviä parisuhdekursseja ja tutkimukseen perustuvia, ennaltaehkäisevää tietoa sisältäviä parisuhdenettisivuja olisi syytä laajentaa. ●

tulisikin kehittää kohti moniammatillista tiimityötä. Mallina voisi esimerkiksi olla muutama laajalla maantieteellisellä alueella toimiva yksikkö, joissa työskentelevät henkilöt tekevät täytäntöönpanosovittelua päätoimisesti.

Tehokkaalla ja nopealla täytäntöönpanosovittelulla voitaisiin ratkaista tilanteita, joita syntyy vanhemman omavaltaisesti toiminnasta esimerkiksi lapsen palauttamatta jättämisessä. Nykyään omavaltaisesti syntyneet tilanteet voivat jatkua pitkäänkin. Etenkin näissä tilanteissa myös lapsi tarvitsee tukea ja apua. Usein lapsen läheiset ja suku tuntevat itsensä neuvottomiksi etenkin jos tilanteen ratkaisu pitkittyy.

Sopimusten täytäntöönpanossa voivat olla ääritilanteissa mukana myös poliisi sekä ulosottoviranomaiset. Pakkoa lapsen noutamisessa tulee välttää. On tärkeä luoda yhteisiä toiminnan laatua ja lapsiystävällisyyttä koskevia linjauksia myös näihin äärimmäisiin kiistatilanteisiin. ●

Lapsen ja vanhemman välisiä tapaamisia joudutaan joskus lapsen turvallisuuden varmistamiseksi määräämään toteutettaviksi valvottuina tai tuettuina. Nykylainsäädännön mukaan kuntien velvollisuutena ei ole järjestää valvottuja tapaamispaikkoja. Lainsäädännöllä tulee selkeyttää kuntien velvollisuus valvottujen ja tuettujen tapaamisten järjestämiseen. Silloin kun tapaamisia toteutetaan valvottuna tai tuettuina, tulee palveluin ja tukimuodoin työskennellä vanhempien kanssa tavoitteena tavanomaiset lapsen tapaamiset.

Lastenvalvojan ja lastensuojelun palveluissa on tarpeen lisätä tietämystä kansainvälisten lapsikaappausten riskeistä ja toimintatavoista niiden ehkäisemiseksi. ●

Alueellisesti kattavat tasalaatuiset palvelut

Alueellisen yhteistyön lisääminen ja toimintamallien kehittäminen on välttämätöntä laadukkaiden eropalveluiden saamiseksi kattavaksi kaikille. Kunnallisten palvelujen kuten perheneuvolan ja lastenvalvojen palveluiden osalta asia on juuri erittäin ajankohtainen, kun kunnissa järjestetään palveluja laajemmalle asukas pohjalle. Myös kuntakohtaisesti eri palvelujen kokoaminen saman katon alle tuo synergiaetuja. Yhteistyötä eropalvelujen ja tuomioistuinten kesken tulee kehittää.

Varhaisen tuen rahoitus turvattava valtion budjetissa

Kuntien ja järjestöjen yhteistoiminnasta eropalvelujen ja erilaisten kriisipalvelujen tuottamisessa on hyviä paikallisia ja alueellisia kokemuksia, joiden laajentaminen asiakkaiden ja palvelujärjestelmän kannalta sekä kansallisesti merkittäväksi edellyttää ennakkoluulottomia uusia ratkaisuja ja valtion mukaantuloa.

Järjestöjen palvelutuotannon vahvuuksia ovat mm. asiakaslähtöisyys, joustavuus, nopeus, taloudellisuus ja mah-

Kehittämistä ja tutkimustyöhön panostettava

Tietopohjan kehittäminen: Yliopistoja tulisi kannustaa eroauttamisen kehittämistä palvelevan tutkimuksen lisäämiseen. Jonkun tahon olisi otettava huolehtiakseen alan tutkijoiden verkostoitumisen kehittäminen ja tutkijataapaamisten järjestäminen. Esimerkiksi tapaamisoikeuden toteutumisesta ja huoltoriitaselvitysten tekemisestä ja sisällöistä olisi tarpeen saada kattava selvitys. Nykytilan selvittäminen olisi myös pohjana kehittämistyölle.

Valtakunnallinen kehittämissyksikkö: Tavoitteena tulee olla, että maahan perustetaan kansallinen kehittämissyksikkö, joka vastaa eroauttamisen kehittämisestä ja työn koordinoimisesta sekä edistää alan ammatillista koulutusta ja tutkimustoimintaa. ●

Kaikki auttamistoiminta tulisi organisoida siten, että asiantuntemus kehittyä ja puolueettomuuskysymykset tulisivat ratkaistaviksi. Esimerkiksi Paras-hankkeen yhteydessä tulisi kiinnittää huomiota myös palvelujen organisointiin ja riittävään resursointiin laadun ja sisällön kehittämiseksi ja toiminnan riipeyden turvaamiseksi. Myös asiakkaan näkökulmasta pitäisi olla vaihtoehtoisia palveluratkaisuja, esimerkiksi silloin, jos asiakas kokee oman kunnan työntekijän läheiseksi tai jossain suhteessa puolueelliseksi asiassaan. ●

dollisuus organisoida vapaaehtoistoimintaa ja vertaistuki-toimintaa. Järjestöpalvelujen erityinen vahvuusalue on varhainen tukeminen. Se on kustannustehokkainta palvelua.

Järjestöjen palvelujen pysyvänä ja vakavana ongelmana on ollut epävaka rahoitus. Lyhytjänteisyys aiheuttaa ongelmia palvelujen tuottamisessa ja henkilöstön rekrytoinnissa ja pysyvyydessä. Jotta järjestöjen monimuotoiset palvelut eroperheille voitaisiin saada pysyväksi osaksi palvelujärjestelmää ja palveluohjausta, tulisi järjestöille ohjata valtion budjetista pitkäjänteisen, tasalaatuisen ja suunnitelmallisen ero- ja parisuhdepalvelutuotannon mahdollistava pysyvä rahoitus. ●

Vanhemmuus jatkuu eron jälkeen

Arviolta 30 000 lasta kohtaa vuosittain Suomessa vanhempiensa eron. Lapsiasiavaltuutettu, Lastensuojelun Keskusliitto ja Väestöliitto haluavat nostaa lapsen aseman ja riskit vanhempien erotilanteessa kokonaisvaltaiseen tarkasteluun.

Eropalveluiden kehittämisaloitteen tekijät haluavat vaikuttaa seuraavien eduskuntavaalien jälkeen muodostettavan hallituksen ohjelmaan. Sosiaali- ja terveysministeriön ja oikeusministeriön tulee laatia kansalliset linjaukset eropalveluiden kehittämiseksi lapsen edun näkökulmasta.

Kaikilla eroavilla vanhemmilla tulee olla eri puolilla maata yhtäläinen mahdollisuus saada tukea ja neuvontaa niin, että he voivat jatkaa vanhempina ja toimia lapsen parhaaksi. Mitä sovinnollisempi ero on, sitä vähemmän siitä on haittaa lapselle. Myös pitkittyneisiin huoltoriitoihin puuttumiseen tarvitaan tehokkaampia keinoja.

Kunnilla, seurakunnilla ja järjestöillä on valtion ohella tärkeä tehtävä eropalveluiden kehittämistyössä.

